

ČETIRI GROBA IZ NOVOOTKRIVENE SLAVENSKE NEKROPOLE U OTOKU KOD VINKOVACA

s posebnim osvrtom na naušnice lunulasto-zvjezdolikog tipa

Vier Gräber aus dem neuentdeckten slawischen Gräberfeld in Otok bei Vinkovci
mit besonderer Berücksichtigung der halbmondförmigen Ohrgehänge mit sternförmigen Ansatzstück

STOJAN DIMITRIJEVIĆ

U studenome 1957. god. vršio je potpisani u okviru Arheološkog instituta Filozofskog fakulteta u Zagrebu pokusna iskopavanja na neolitskom lokalitetu »Gradina« (»Mandekov vinograd«) u neposrednoj blizini sela Otok, kotar Vinkovci (sl. 1. i 2. u tekstu).¹ Lokalitet je tipa gradine na što ukazuje i sam pučki naziv.

Iako su neki dijelovi gradine — što se ustanovilo tokom iskopavanja — bili dosta oštećeni rovovima i mitraljeskim gnjezdima iz vremena Srijemskog fronta (1944), poduzimanje iskopavanja na ovom lokalitetu dobilo je puno opravdanje zanimljivim nalazima iz razdoblja starije i mlađe faze Bapsko-lengyelske kulture. Slojevi debeli do 3,00 m pripadaju raznim građevnim fazama ovog kulturnog razdoblja.

Posebno je iznenađenje bila pojava slavenskih grobova u sondi II, a zatim i III, na dubini od 1,30 m, koji pripadaju jednoj nekropoli sa grobovima na redove. Uzdignutost gradine iznad terena još uvijek dosta podvodnog i djelomično močvarnog činila se nekadanjim slavenskim stanovnicima tog kraja vrlo pogodnom za pokopavanje mrtvih, jer su na taj način bili zaštićeni od poplava, koje su tada bile redovita pojava na tom području. Nedostatak grobova u sondi I (sredina gradine) može se protumačiti prije svega velikim oštećenjem središnjeg, t. j. najvišeg dijela gradine za vrijeme rata.

Gradina u Otoku podignuta je oko 1 km južno od početka puta Otok-Komletinci. Neznatno je elipsoidnog oblika, a relativna visina joj u sredini iznosi oko 4 m. Površina joj je pokrivena različitim poljoprivrednim kulturama, a ranije je bila isključivo pod vinogradima. Kopane su tri sonde: dvije dimenzija 5×3 m; a treća 3×3 m; ova posljednja je izvedena radi ispitivanja pod neolitske kuće,

čiji su se dijelovi našli u sondi II. Sonde su orijentirane u jednom pravcu: središte gradine – vrh crkvenog tornja u Otoku. Orijentacioni pravac nalazi se na 308° kompasa. Sonda I. iskopana je u središtu gradine (slojevi do 1,99 m gotovo su posve uništeni), sonda II. – 8 m dalje prema jugoistoku, a sonda III. lijevo uz sondu II.

Ukupno su otkrivena četiri groba: tri u sondi II, a jedan u sondi III; svi su položeni u istom redu, koji je nešto odstupao od pravca sjever-jug (T. I, 2) prema istoku, tako da i grobovi ponešto odstupaju od pravca zapad-istok.

Grobovi 1 i 2 bili su dosta dobro sačuvani, naročito grob 2, dok su grobovi 3 i 4 bili u vrlo slabom stanju. Kosturi su ležali u ispruženom položaju s ru-

Sl. 1

kama uz tijelo (T. I, 1 i 2). U svakom je grobu bila do nogu mrtvaca priložena po jedna posuda.

Grobovi su dali slijedeće priloge:

Grob 1. (T. I, 1, gornji grob; I, 2)

1. Lonac (T. III, 5; sl. 3, a) smeđe do crne boje raden na kolu. Glina ima primjesa pijeska. Visina: 12,2 cm. Promjer: usta 9,5, trbuha 11,7, dna 6 cm.

Grob 2. (T. I, 1, donji grob; I, 2)

1. Derdan (ogrlica, T. II, 1) od perli načinjenih od staklene paste bijele (prozirne), oker ili smeđe boje. U derdanu je bio i jedan brončani privjesak s bipiramidalnim donjim dijelom.

2. Naušnica (T. II, 2) od brončane žice s privjeskom od istog materijala. Dosta je slabo sačuvana i djelomično nepotpuna. Promjer karike: 1,6 cm (s privjeskom: 2,7 cm).

Sl. 2

3. Nožić od željeza (T. II, 3), nepotpun. Na oštrici su sačuvani fero — oksidirani ostaci drveta, vjerojatno od drvenih korica, zbog čega se nije pristupilo čišćenju predmeta. Dimenzije: 7,0×1,8 cm.

4. Lonac (T. II, 4; sl. 3, b) od gline s primjesama pijeska rađen na kolu, tamnosive do crne boje. Visina: 13,6—14,2 cm. Promjer: usta 9,8, trbuha 13,1, dna 5,8—6,0 cm.

Grob 3. (T. I, 2)

1. Par lunulastih srebrnih naušnica (T. III, 2; IV, 3), od kojih je jedna sa zvjezdolikim privjeskom, dok se privjesak za drugu naušnicu nije našao, što

znači, da je vjerojatno uništen tokom vremena. Naušnice su rađene tehnikom filigrana, a zvjezdoliki privjesak tehnikom tiještenja (kalotasta osnova), granulacije i fligirana. Zvijezda je bila prilemljena za limenu podlogu lunule, i to sa stražnje strane. I na podlozi druge naušnice nalaze se odgovarajući tragovi lemljenja, što znači, da je i ona imala isti takav privjesak. Filigranski rad na naušnicama izveden je na lunulastoj limenoj podlozi — i to samo s prednje strane, kao što je to uobičajeno — u obliku žičanog pletera, koji teče uz rub lunule, a ovičen je s obje strane posebnom filigranskom žicom. Osnova zvjezdolikog privjeska je šuplja limena kalota, sa stražnje strane zatvorena kružnom limenom pločicom, koja je u sredini probušena. Krakovi zvijezde su izvedeni granulacijom, dok je krstoliki ukras na kaloti od filigranske žice s jednom bobicom u sredini, koja je također ovičena žicom. Na vrhovima lunule, t.j. na mjestima iz kojih polazi karičica, nalazi se uobičajen ukras načinjen u obliku jagodastog limenog članka, omeđenog s obje strane žicom. Dimenzije: raspon 2,75 cm, visina bez privjeska 3,0, a s privjeskom 4,5 cm. Sačuvanost vrlo dobra.

2. Đerdan (T. III, 3), vrlo nepotpun, od bikonično-kalotastih perli — kod kojih su se obje polovine razdvojile — načinjenih tiještenjem od bakrenog lima. U sredini je ogrlice vjerojatno visio brončani privjesak bipiramidalnog donjeg dijela. Perle su vrlo fragilne pa ih se sačuvalo malo. Najveći promjer jedne perle: 8 mm.

3. Željezni nožić (T. III, 1), nepotpun. Nije čišćen, jer se na njemu sačuvao dio tekstila konzerviran željeznim oksidom (rđom). Dužina: 8,5 cm.

4. Lonac (T. III, 4; sl. 3, c) tamnosive do crne boje, rađen na sporo rotirajućem kolu, s otiskom kola na dnu. Glina je s primjesama, ali znatno bolje fature nego kod ostalih primjeraka keramike. Modelacija je vrlo solidna, a stijene tanke. Primjerak je bio djelomično oštećen, ali je ponovno slijepljen i obnovljen. Visina: 9,5–10,1 cm. Promjer: usta 9,4, trbuha 9,8, dna 5,4 cm.

5. Kost vjerojatno od telećeg buta (možda i od teleta divljeg goveda), koji je bio položen kao prilog uz lijevu nogu pokojnika.

G r o b 4. (T. I. 2)

1. Lonac (T. IV, 1; sl. 3, d) sivosmeđe boje, od gline s dosta primjesa, izveden tehnikom gnjetenja. Modelacija slaba i nepažljiva. Primjerak je bio razbijen, ali je obnovljen. Visina: 11,6–12,4 cm. Promjer: usta 9,1–9,2, trbuha 10,0 dna 6,0–6,2 cm.

Nalaz za koji se ne može odrediti pripadnost grobu

1. Brončani jezičac (T. IV, 2 a, b), izveden lijevanjem i ukrašen. S obje je strane ukrašen viticom, dok je na prednjoj strani ukrašena i pravokutna površina na zadebljanom, šupljem dijelu jezičca, u koji je ulazio remen. Sačuvana je i mala zakovica, koja je držala remen. Dužina: 3,45; širina: 1,2 cm. Predmet je nađen u iskopu prije nego što su otkriveni grobovi.

Ukrasni predmeti su, kao što se vidi, prilično brojni, s obzirom na malen broj otkopanih grobova. Posebnu pažnju zaslužuje par lunulasto-zvjezdolikih naušnica (T. III, 2; IV, 3).

Lunulasto-zvjezdolike naušnice, rađene u tehnici granulacije i filigrana, dosada nisu poznate na našem području te se može općenito uzeti, da su dosta rijetka pojava. Iz sjeverne su Hrvatske dosada poznata tri primjerka lunulasto-zvjezdolikih naušnica toga tipa, ali izvedenih tehnikom lijevanja bjelobrdskog načina. Navedeni primjerci potječu iz Novih Banovaca (T. V, 7), Dalja (T. V, 6) i Velike Graduse (T. V, 8), a publicirao ih je Z. Vinski.² Sva tri primjerka imitiraju tehnikom lijevanja filigran i granulaciju, dakle nekakav suvremeni ili još vjerojatnije stariji uzorak izrađen u savršenijoj tehnici, kojoj bjelobrdski obrtnici u to vrijeme više nisu bili dorasli.

Od predmeta s našeg područja, koji pokazuju blisku vezu s otočkim naušnicama, potrebno je posebno istaknuti par zlatnih lunulastih naušnica s bikoničnim privjeskom iz Male Mitrovice.^{2a} Iako se oblikom lunule razlikuju od naših naušnica jer naušnice iz M. Mitrovice imaju bilunulasto oblikovan gornji rub lunule — one pokazuju veliku srodnost s njima u izvedbi ukrasa površine lunule, ali je ta izvedba znatno savršenija i bogatija, što je i razumljivo, jer su očigledno bizantskog podrijetla. Ovaj bizantski uzor, koji je na bizantskom području imao relativno dugačak vijek, zacijelo je stajao pred očima (ne mislim pri tome posebno na naušnice iz Male Mitrovice, nego na tehnički uzor) majstorima, koji su izvodili i otočke naušnice. U tome je posebno značaj ove analogije.

U tehničkom smislu, a dobrim dijelom i u općem, jednu od najznačajnijih analogija za naše naušnice čine jedna lunulasto-zvjezdolika (T. V. 5), te lunulaste naušnice iz Rybešovica.³ Poulik ih stavlja u drugu polovinu IX. st.⁴, dok ih Svoboda datira čak u početak VIII. st.⁵ Rybešovičke naušnice ukrašene su gotovo isključivo u tehnici filigrana, a lunulasto-zvjezdolika naušnica ima zvijezdu ukrašenu granulacijom. Tehničkom izvedbom podsjeća na naše naušnice naročito jedna nepotpuna lunulasta naušnica s tog lokaliteta.⁶ Sve rybešovičke naušnice imaju inače bilunulastu izvedbu gornjeg ruba lunule.

Još značajniju analogiju za naušnice iz Otoka predstavlja lunulasto-zvjezdolika naušnica iz Prše u Slovačkoj (T. V, 2), koju su publicirali A. Točik i J. Drenko.⁷ Naušnica je nađena u izoliranoj skupini grobova nekropole punog kesteljskog razdoblja (VIII. st.). Točik i Drenko datiraju ovu naušnicu na osnovu analogije s naušnicom iz Zemianskog Vrbovoka u VI. — VII. st.⁸ Metalni dijelovi s pojasa nađeni u toj skupini grobova datiraju se međutim po Fettichu u VII., a i VIII. st.⁹ Mislim, da se na osnovu toga naušnica iz Prše može posve slobodno staviti u konac VII. ili početak VIII. st., a možda čak i nešto kasnije. Spomenuta naušnica ima isti oblik lunule i zvijezde kao i otočke naušnice, a ukrašena je također, tehnikom filigrana i granulacije. Naušnica iz Prše je znatno jednostavnija u izvedbi ukrasa lunule, ali je izgled zvijezde različit samo u pojedinostima. Ova je naušnica sigurno prethodnik našim naušnicama u jednom razvojnom slijedu lunulasto-zvjezdolikih naušnica panonskog Podunavlja.

Od analognih primjera s čehoslovačkog područja potrebno je još navesti dva para lunulastih naušnica iz Starég Mesta u Moravskoj. Jedan par zlatnih lunulastih naušnica s jagodastim privjeskom ukrašen je u tehnici granulacije, a V. Hrubby ga datira oko 900. g.¹⁰ Dodirnu točku s našim naušnicama čini ovdje prije svega isti oblik lunule, ali su spomenute naušnice izrađene mnogo savršenije i vjerojatno su bizantski rad. To isto vrijedi i za prekrasni par lunulastih naušnica s lančićima, kao privjescima, načinjenih također od zlata, a ukrašenih u tehnici granulacije. V. Hrubby ih datira u prvu polovinu X. stoljeća.¹¹ Naušnica iz Brno-Malomerica, koja je i oblikom i tehnikom srodna naušnicama iz Starég Mesta, nema kao analogija našim primjercima posebnog značenja. Po ulik ju datira u konac IX. ili početak X. st.¹² Lijevani primjerak iz Kralovskog Chlmca^{12a} također ne će ovdje imati nekog većeg značaja.

Iz Mađarske je poznat par srebrnih lunulasto-zvezdolikih naušnica s lokaliteta Diosvölgy blizu Esztergoma (T. V, 4). Ukrašene su, kako se čini (reprodukcija je naime dosta slaba, a opis oskudan), u tehnici granulacije i filigrana, a izvedba je, čini se, vrlo solidna. Taj par naušnica predstavlja drugu po stupnju značenja analogiju našim primjercima. A. Balogh ih stavlja u avarsko razdoblje (t.j. u Kesteljsku kulturu) bez nekog preciznijeg datiranja.¹³ Mislim, da su te naušnice ipak nešto kasnije i da bi se slobodno mogle staviti u početak IX. stoljeća. Između ovih naprijed spomenutih i otočkih naušnica ima izvjesnih razlika, prije svega u obliku lunule, koja je osim toga kod prvonavedenih ukrašena pretežno granulacijom, slično naušnicama iz Starég Mesta. Izgled zvezda je međutim kod oba tipa naušnica neobično sličan. Na osnovu svega toga, a prije svega na osnovu sličnosti s naušnicama iz Starég Mesta, mislim, da je opravdano stavljanje naušnica iz Diosvölgya u postkesteljsko razdoblje.

Obične lunulaste naušnice poznate su u Mađarskoj iz tokajskog nalaza, a datirane bizantskim novcem Nikefora II. i Bazilija II. iza polovine X. st.¹⁴ One imaju vrlo mnogo sličnosti s dvije veće i bogatije ukrašene naušnice iz Rybešovica. J. Eisner upućuje na vezu između tokajskih i rybešovičkih naušnica,¹⁵ a na istu analogiju je još znatno ranije ukazao J. Schráníl, koji na temelju rybešovičkih naušnica dovodi u vezu češko-moravsko područje s područjem bizantske kulture.¹⁶

Lunulasto-zvezdolike naušnice su, općenito uzevši, vrlo rijetka pojava. Osim spomenutih primjeraka iz Prše, Rybešovica i Diosvölgya poznati su još i neki stariji nalazi, i to po jedna naušnica iz Pastyrskoja¹⁷ i Cosovenii-de-Josa (T. V, 1).¹⁸ Oba lokaliteta datirana su u VII. st.¹⁹ Obje naušnice — kako se čini — imitiraju izvrsnim tiještenjem neobično lijepo tehniku granulacije i filigrana. One imaju jednostavnu lunulu, a ne bilunulasti oblik njenog gornjeg dijela, pa se prema tome čini, da je oblik jednostavne lunule stariji od ovog posljednjeg. Sa područja Ukrajine poznate su iz Harevskog nalaza dvije lunulasto-zvezdolike naušnice, koje su datirane u VIII. st.²⁰ Uočljiva je frapantna sličnost zvezdolikog privjeska jedne od tih naušnica s odgovarajućim privjeskom naušnica iz Čadavice.²¹

U nedostatku većeg broja analogija potrebno je spomenuti i neke obične zvezdolike naušnice. Značajna je prije svega sličnost zvezdolikog privjeska

naše naušnice s odgovarajućim privjeskom već spomenutih naušnica iz Čada-vice, koje su datirane u početak VII. st., a vezuju se uz Martinovsku kulturnu grupu. Bez obzira na veliki vremenski raspon između navedenih nalaza, ova je analogija značajan faktor za utvrđivanje tehničkog kontinuiteta kroz duže razdoblje. Odgovarajuća sličnost postoji i sa naušnicama iz Cserkuta,²³ koje su srodne i istovremene s čadavičkim naušnicama. To isto vrijedi i za već spomenute naušnice iz Cosovenii-de-Josa i Pastyrskoja. Ovdje treba spomenuti i jedan u izvedbi neuspjeli primjerak lijevane zvjezdolike naušnice vjerojatno iz Biskupije. Gunjača ga datira u VII. st.²³ Primjerak je predstavljao imitaciju naušnica ukrašenih granulacijom i tiještenjem ili samo tiještenjem, pri čemu je također potrebno spomenuti, da se baš u Biskupiji (lokalitet Pliskov) našao jedan model za tiještenje zvjezdolikog privjeska.

Otočke naušnice su zanimljiva i važna karika u razvoju lunulasto-zvjezdolikih naušnica u Panoniji od VII. do X. stoljeća. Vremenski kontinuitet zvjezdolikih naušnica — u općem smislu — u Podunavlju istakao je u dva maha Z. Vinski,²⁴ pa je i ovaj nalaz značajna potvrda toj tvrdnji. Analiza ovdje spomenutih lunulasto-zvjezdolikih naušnica, počevši od pretkesteljskog pa do bjelobrdskog razdoblja, daje nam uporne točke za svako stoljeće citiranog vremenskog raspona i prema tome odgovarajuću razvojnu liniju. No, prije toga bilo bi potrebno vremenski fiksirati naše lunulasto-zvjezdolike naušnice.

Tipološki i stilski one stoje između naušnica iz Prše i Rybešovice, dakle u vremenskom rasponu od početka VIII. pa do druge polovine IX. st. (za Rybešovice uzimam Poulikovo datiranje). Na osnovu cjelokupnog inventara grobova, u kojemu je snažno zastupán materijal kesteljskog obilježja, a i nešto kasnijeg vremena, može se uzeti, da su naušnice nastale negdje na prijelazu VIII. u IX. st., odnosno početkom IX. te bi, prema tome, i vremenski stajale gotovo točno u sredini gore navedenog raspona. Naše su naušnice sigurno proizvod neke panonske radionice, a pri njihovom je formiranju imala važnu ulogu tradicija lunulasto-zvjezdolikih naušnica panonskog Podunavlja kao i bizantski utjecaj. Mislim, da se ove naušnice ni u kojem slučaju ne mogu smatrati bizantskim proizvodom, jer im za to nedostaje potreban izvađačko-tehnički kvalitet.

Razvojna linija lunulasto-zvjezdolikih naušnica u panonskom i susjednom Podunavlju mogla bi se na osnovu poznatih nalaza prikazati na slijedeći način:

a) VII. st.	naušnica (-e) iz Cosovenii-de-Josa (Rumunjska), T. V, 1;	
b) kon. VII.- poč. VIII. st.	„ iz Prše (Slovačka), T. V, 2;	
c) poč. IX. st.	„ iz Otoka, T. V, 3;	
	„ iz Diosvölgya (Mađarska), T. V, 4;	
d) druga pol. IX. st.	„ iz Rybešovice (Moravska), T. V, 5;	
e) X. i XI. st.	„ iz Dalja, T. V, 6,	} (Sjev. Hrvatska
i Srijem)
	„ iz Novih Banovača, T. V, 7,	
	„ iz Velike Graduse, T. V, 8	

Spomenuta naušnica iz Dalja imitira tehnikom lijevanja tip naušnica iz Otoka, a primjerak iz Novih Banovaca tip one iz Diosvölgya, pa su oba prim-

jerka naročito zanimljiva kao dalji nastavak ove razvojne linije, u vrijeme, kada se tehnikom lijevanja nastojalo imitirati oblik i ukras ranijih naušnica iz VIII. i IX. stoljeća.

U genetskom razvoju samog zvjezdolikog privjeska značajna je pojava, da je stražnja ploča (podloga) zvijezde u pravilu bila probušena, kako to pokazuju naušnice počevši od onih iz VII. st. iz Čađavice i Cosovenii-de-Josa, pa do primjeraka iz Otoča i Rybešovica, te i oponašanje tog istog otvora na lijevanom primjerku iz Novih Banovaca.

Lunulasto-zvjezdolike naušnice VII. stoljeća (Cosovenii-de Jos) vjerojatno su poslužile kao poticaj za proizvodnju takvih naušnica i u kasnije vrijeme. I lunulasto-zvjezdolike i obične zvjezdolike naušnice bile su kod bogatih Slavena VII. st. omiljeni nakit; o tome svjedoči niz nalaza počevši od Čađavice pa do Pastyrskoja, a to je bila dovoljna osnova za stvaranje jedne dugotrajnije tradicije. Imam dojam, da je taj tip naušnica bio karakterističan prije svega za odličniji slavenski živalj u Panoniji i da je onda, kada se pojavio s avarskim materijalom (Prša, a možda i Diosvölgy), imao slavensku pripadnost. Uočljivo je da su lunulasto-zvjezdolike, obične zvjezdolike i lunulaste naušnice vrlo rijetke u vrijeme avarske ekonomsko-političke dominacije, t.j. u vrijeme Protokesteljske i Kesteljske kulture, a da se prije i poslije toga javljaju u relativno značajnijem broju, kako to pokazuju nalazi iz početka VII. i IX. st. Znači, da je sa smanjenom političkom ulogom Slavena u drugoj polovini VII. i u VIII. st., između ostalih promjena u karakteru materijala, smanjen i broj takvih naušnica, a da se ostvarenjem slavenske samostalnosti poslije propasti Avara opet javljaju u većem broju. To bi bilo u skladu s pretpostavkom Z. Vinskoga, da su zvjezdolike naušnice »nosili pojedinci iz vladalačkog sloja tadašnjeg rano-feudalnog društva«. ²⁸ Ovdje bi bilo određenije reći pripadnici slavenskog rodovskog plemstva, jer bi ta oznaka bolje odgovarala rodovskom društvenom uređenju Slavena tog vremena. Prema tome bi sa slabljenjem društveno-političke uloge slavenkog rodovskog plemstva u drugoj polovini VII. i u VIII. st. došlo, među ostalim materijalnim promjenama, i do rjeđe pojave spomenutih oblika naušnica, i obratno, u vrijeme, kada je to plemstvo bilo u punoj snazi, dolazi do češće pojave lunulasto-zvjezdolikih i običnih zvjezdolikih i lunulastih naušnica. Prema tome bi naše naušnice pripadale vjerojatno nekoj ženskoj osobi iz reda slavenskog rodovskog plemstva.

U grobu 2. nađena je jednostavna brončana karičica sa bikoničnim privjeskom (jagodom), koji na završetku ima maleno dugmence (T. II, 2). Spomenuta naušnica ima najbliže analogije u sličnim naušnicama iz kesteljske nekropole Úllő, ²⁹ a dvije dosta slične naušnice nađene su i među materijalom nekropole Cziko. ³⁰ Taj tip naušnice pripada jednom od najjednostavnijih oblika naušnica s privjeskom i pojavljuje se relativno rijetko. U spomenutim nekropolama dolaze takve naušnice uz razvijeni kesteljski materijal VIII. stoljeća.

Kesteljski jezičac (T. IV, 2) uobičajenog je oblika i izrade. Jedino se može primjetiti, da je taj tip, zbog malenih dimenzija, rjeđi od jezičaca uobičajenih veličina. Jezičci slične veličine i općeg izgleda dolaze nešto češće u nekropolama Úllő ²⁹ i Kiskőrös, ³⁰ ali su spomenuti primjerci nešto širi; uz ove se mogu spomenuti još i dva slična jezičca iz Csúnya ³⁰ i jedan iz Püspök-Szent Erzsébeta. ³¹

Za đerdan sastavljen od jagodastih perli — kod kojih je svaka polovina posebno tiještena od tankog brončanog lima — i jednog privjeska sa bipiramidalnim donjim dijelom (T. III, 3), nisam mogao naći nikakvu zadovoljavajuću analogiju.

Nasuprot tome đerdan s perlama od staklene paste (T. II, 1), među kojima su naročito karakteristične one kapljastog oblika, ima niz analogija u nalazima kesteljskog razdoblja. Đerdan je također imao brončani privjesak, identičan malo prije spomenutom. Perle kapljastog oblika pojavljuju se u kesteljskim nalazima VIII. st. vrlo često i mogu se smatrati karakterističnima za odgovarajući nakit ovog razdoblja. Od analognih nalaza navest ću neke najmarkantnije, kao na pr. iz Ordasa,³² Martelya,³³ Nemesvölgya,³⁴ Czikoa — koji pored kapljastih ima i dvojne kuglaste perle, kakve se nalaze i u našoj ogrlici³⁵ — Zavoda,³⁶ Györa,³⁷ Devinske Nove Vesi,³⁸ i t. d.

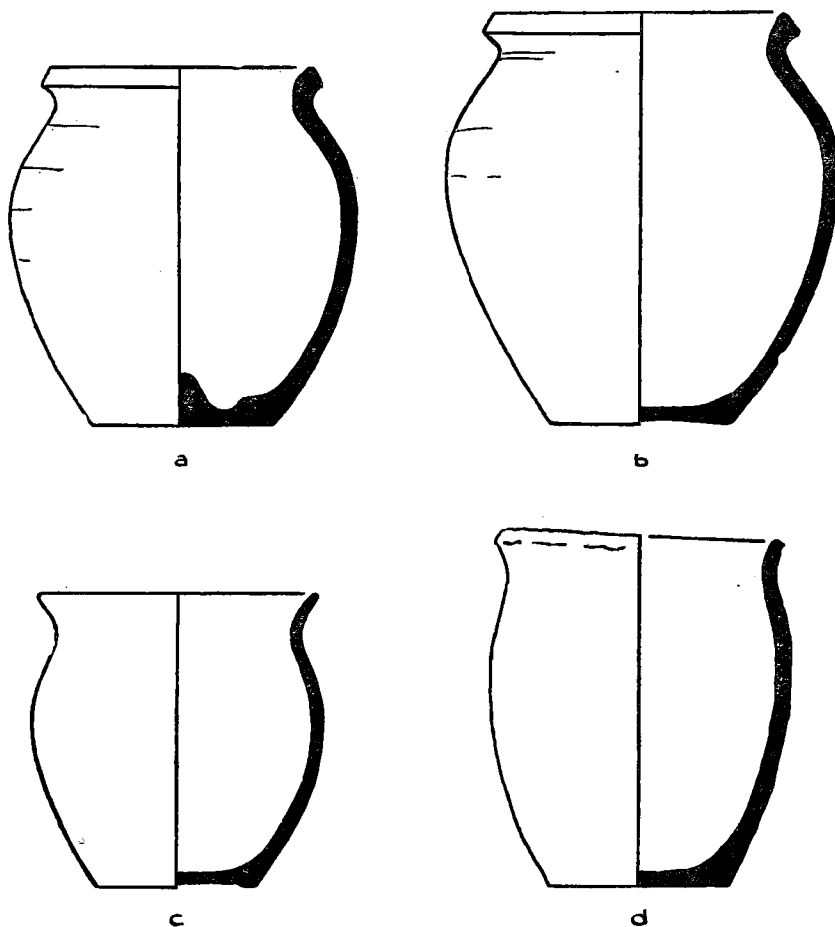
Nožići su uobičajenog oblika i nemaju nekog naročitog značenja. Na jednom od njih sačuvani su ostaci tekstila, a na drugom drveta (T. II, 3; III, 1).

U grobu 3 nađena je, kao prilog, kost od telećeg buta, što znači, da je pored uobičajenih priloga bio priložen i teleći but. To je dosta česta pojava u kesteljskim grobovima, a osim buta nalazi se često i živad. Taj je običaj zadržan i u neposredno postkesteljsko vrijeme, kako to pokazuju nalazi iz nekropole u Brodskom Drenovcu.³⁹

Keramika nađena u grobovima ne daje jedinstvenu sliku. Od četiri lonca dva su rađena na brzo rotirajućem kolu (T. II, 4; T. III, 5; sl. 3, b, a), s oštrom profiliranim ustima, kakva su karakteristična za Poulikov III. stupanj slavenske keramike, koji on datira u vrijeme od 800.—950. g.⁴⁰ Obje su posude neukrašene. U nekropoli Kiskörösu — da navedem samo neke analogne primjere — nađena je također jedna takva posuda,⁴¹ što znači, da se taj tip javlja u Panoniji ponekad — možda izuzetno — i nešto ranije od navedenog razdoblja, zatim jedna u Starém Mestu.⁴² Posude tog oblika, ali ukrašene na uobičajeni način, dosta su brojne, kako u Starém Mestu,⁴³ tako i u Dolnim Vestonicama⁴⁴ i drugim srodnim nalazištima. Jedna od naših posuda rađena je na sporo rotirajućem kolu (T. III, 4; sl. 3, c) te ima otisak kola na dnu. Posuda je lijepo modelirana i ima tanke stjenke. Tipološki pripada t. zv. »podunavskom tipu« slavenske keramike (uključujući i avaro-slaveske proizvode), koji je ustanovio J. Eisner.⁴⁵ Analogne primjere imamo prije svega u Devinskoj Novoj Vesi.⁴⁶ I taj tip posude dolazi rjeđe neukrašen, Četvrta posuda je tipičan predstavnik Eisnerove »potiske keramike«⁴⁷ (T. IV, 1; sl. 3, d). Ona je rađena bez lončarskog kola, t. zv. gnjetenjem i vrlo je primitivno načinjena. U panonskim nalazima VIII. stoljeća taj je tip keramike vrlo mnogo zastupan, kako to pokazuju brojni nalazi iz Üllöa,⁴⁸ Kiskörösa,⁴⁹ Devinske Nove Vesi,⁵⁰ Žitavske Toni,⁵¹ Bijelog Brda (iskopavanja 1947/48)⁵² i t. d. I podunavski i potiski tip keramike dolazi kao redoviti pratilac kesteljskog avaro-slavenskog materijala VIII. stoljeća.

Kako se iz naprijed iznijetog vidi, u četiri opisana groba prevladava materijal sa značajkama kesteljskog kulturnog razdoblja.³⁹ jezičac, đerdan od staklene paste, brončana naušnica, keramika podunavskog i potiskog tipa. Dva lonca

rađena na brzo rotirajućem kolu imaju već sve oznake III. stupnja slavenske keramike po Pouliku, koja započinje svoj vijek oko 800. godine, dok par lunulasto-zvezdolikih naušnica može ići u početak IX. st. Prema tome smatram, da se opisani grobovi mogu datirati u prijelaz iz VIII. u IX. i početak IX. st.,

Sl. 3

dakle u vrijeme neposredno poslije propasti drugog avarskog kaganata, koji je uništio Karlo Veliki.

Nekropole su tog razdoblja na području sjeverne Hrvatske vrlo rijetke. Do sad je poznata i sistematski istražena samo nekropola u Brodskom Drenovcu, koja ima mnogo zajedničkih elemenata s nalazima iz Otoka. Čak i nekropole pret-

hodnog kulturnog razdoblja — iz vremena Kesteljske kulture VIII. st. — na ovom su području vrlo malobrojne (Kruge u Zagrebu, Velika Gorica, Bijelo Brdo — 1947./48., zatim izvjestan broj pojedinačnih grobova i nalaza). Zbog te činjenice kao i zbog relativno brojnih i ne tako siromašnih priloga, u odnosu na broj nađenih grobova, nekropola u Otoku ima sve uvjete da nakon sistematskog istraživanja bude jedan od najznačajnijih panonskih lokaliteta toga razdoblja. Pojava srebrnog para lunulasto-zvezdolikih naušnica — jedinog s jugoslavenskog područja — za koji se može smatrati, da je pripadao nekom članu slavenskog rodovskog plemstva, upozorava na mogućnost otkrivanja i drugih grobova, koji su pripadali odličnijim ljudima tog vremena, dakle i na mogućnost nalaza bogatijih grobova, možda čak i onakvih kakvi su se našli na pr. u Starém Mestu.

U općem razvoju lunulasto-zvezdolikih naušnica panonskog tla naš par naušnica upotpunjava veću prazninu i omogućava preciznije određivanje te razvojne linije.

Već sada otočka nekropola, s obzirom na gore iznijete momente, zauzima značajno mjesto u starohrvatskim nalazima sjeverne Hrvatske. Ona u svakom slučaju zahtijeva sistematsko istraživanje, koje će, bez sumnje, u velikoj mjeri upotpuniti znatne praznine u slavenskoj arheologiji postkesteljskog razdoblja. To opet ima i poseban historijski značaj, jer u to vrijeme, t.j. nakon propasti avarske državne organizacije, u Panoniji, odnosno srednjem Podunavlju, pada s jedne strane stvaranje državne vlasti u sjevernoj Hrvatskoj (knez Vojnomir), a s druge strane stvaranje dobro poznate Velike Moravske države u sjevernom dijelu ovog prostora. Zbog svega toga nekropola u Otoku zaslužuje posebnu pažnju.

Rukopis je dovršen 1. juna 1958. g.

KRATICE ZA UPOTREBLJENU LITERATURU

- Hampel I, II, III — Joseph Hampel: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn, I, II, III, Braunschweig, 1905.
- Horváth — Tibor Horváth: Die avarischen Gräberfelder von Ullö und Kiskörös, Archaeologia Hungarica XIX, Budapest, 1935.
- Hruby — Vilém Hruby: Stare Mesto, Monumenta archaeologica III, ČSAV, Praha, 1955.
- Eisner — Jan Eisner: Devínska Nova Ves, SAVU, 1952.
- Poulik I. — Joseph Poulik: Staroslovanská Morava, SAU, Praha, 1948.
- Poulik II. — Joseph Poulik: Jižní Morava zeme dávnych Slovanu, Brno, 1948.—1950.
- Vinski I. — Zdenko Vinski: Naušnice zvjezdolikog tipa u Arheološkom muzeju u Zagrebu s posebnim obzirom na nosioce srebrnog nakita Čačavica, Starohrvatska prosvjeta, III. ser., II, Zagreb, 1952.
- Vinski II. — Zdenko Vinski: Ponovno o naušnicama zvjezdolikog tipa, GZM BiH NS X, Sarajevo, 1955.
- Svoboda — Bedrich Svoboda: Poklad byzantského kovotepce v Zemianském Vrbovku, Památky archeologické XLIV/1, Prag, 1953., str. 33 i d.

BILJEŠKE

1. Iskopavanja su izvedena na temelju materijalne pomoći Rektorata Sveučilišta u Zagrebu. Radovima su prisustvovali M. Klein — od strane Gradskog muzeja u Vinkovcima — i E. Galić, student arheologije, koji je bio upućen radi terenske prakse. Imenovanima se zahvaljujem na suradnji i pomoći. Predmeti nađeni prilikom iskopavanja bit će predani Gradskom muzeju u Vinkovcima.
2. Vinski I., slika 1 a, b; 6, 7, str. 29 i 30.
- 2a. Đ. Mano—Zisi: Srpski srednjevekovni nakit i ukras, Umetnički pregled 1, Beograd, 1941., slika na str. 20.
M. Čorović—Ljubinković: Metalni nakit belobrdskog tipa, Starinar, NS II., Beograd, 1951., sl. 19 na str. 51.
3. Poulik I., T. LXXI, 1—4.
J. Schráníl: Vorgeschichte Böhmens und Mährens, Berlin-Leipzig, 1928, T. LXVIII, 16, 20, 21.
I. L. Červinka: Slované na Moravé a riše velkomoravska, Brno, 1928, T. X, 4—7. Svoboda, obr. 24, 4—6.
4. Poulik I., str. 43.
5. Svoboda, str. 92.
6. Schranil, o. c., T. LXVIII, 21. Poulik I., LXXI, 3.
7. Točik—J. Drenko: Vyskum v Prši na Slovensku, Archeologické rozhledy II/3—4, sl. 113.
8. o. c., str. 166—167.
9. o. c., str. 167.
10. Hruby, T. 84, 5, 6; str. 244.
11. o. c., T. 37, 7—9; str. 244.
12. Poulik I., XLI, 4; str. 97.
- 12a. V. Budinsky—Krička: Slovanske mohyly na vyohodnom Slovensku, Slovanská archeológia VI — 1, Bratislava 1958., str. 161., T. IV. 13; VIII, 1. On reproducira

i naušnice iz Karcse u Mađarskoj — sl. 6 i 6a u tekstu (na str. 161), kao najbližu analogiju navedenom primjerku iz Královskog Chlmca. Izradu naušnica stavlja u prvu polovinu VIII. st. s tim da je mogla ići i u prijelaz VIII. na IX. st. (str. 162). Čitavu nekropolu datira od prve polovine VIII. do prve polovine IX. st. Imam dojam, da obje naušnice ne će biti starije od prve polovine IX. st. Spomenute naušnice inače mnogo podsjećaju na bjelobrdske proizvode i nesumnjivo su mogle imati nekog utjecaja na oblikovanje odgovarajućeg lijevanog nakita u ovo, nešto kasnije vrijeme.

13. Albin Balogh: Az esztergomi régészeti múzeum néhány avarkori tárgyáról, AE s. III, v. V—VI, Budapest, 1945, T. XCVI, desno; str. 300—301.
14. Hampel II, str. 492. i 494.
15. J. Eisner: K déjínám našeho hradištního šperku, ČNM (Časopis národního musea) CXVI, Praha, 1947., str. 17.
16. J. Schráníl: Die Vorgeschichte Böhmens und Mährens, Berlin—Leipzig, 1928, str. 300.
17. J. Werner: Slawische Bügelfibeln des 7. Jahrhunderts, Reinecke Festschrift, Mainz, 1950., T. 33, A—373. Također: Vinski I., sl. 22.
18. Werner, o. c., T. 32, 5a, b. Također: Vinski I., sl. 21.
19. Werner, o. c., str. 158.
20. P. N. Tretjakov: Vastočno slavjanskije plemena, Moskva, 1953., ris. 55 i str. 274.
21. o. c. ris. 55, gore desno.
22. Márkiné Poll Katalin: Kürtösvégü karkötök az Avar—korból, AE XLVII, Budapest 1935., sl. 61, 1, 4.
23. S. Gunjača: Postojanje jednog centra za izrađivanje starohrvatskog nakita, Vjesnik za arh. i histor. dalm., LVI—LIX, Split, 1954.—1957. (Antidoron M. Abramić I). sl. 2. (na str. 235) i T. XXVI, 2, 3, te str. 236.
24. Vinski I, str. 40, 48, 50; Vinski II, str. 235.—236.
25. Vinski I, str. 50.
26. Horváth, T. VI, 1, 2; VII, 10; XVII, 5.
27. Hampel III, T. 229, 7, 8.
28. Horváth, T. XV, 28; XVI, 22.
29. o. c., T. XXIX, 11, 12.
30. Hampel III, T. 121, 2; II, str. 332, 6.
31. o. c., III, T. 135, 15.
32. o. c., III, T. 78, 10.
33. o. c., T. 91, 4. (10 grob).
34. o. c., T. 103. (2. grob).

35. o. c., T. 236, 13, 15, 19–21 (532. i 533. grob).
36. o. c., T. 246, 12.
37. o. c., T. 475. (20. i 27. grob); T. 491. (402. grob); T. 493. (449. i 450. grob)
38. Eisner, T. 76, 1, 6–8, 11; 81, 11b).
39. Za ovaj usmeni podatak zahvaljujem prof. Kseniji Vinski.
40. Poulik I, str. 14. i 15.
41. Horváth, T. XXXIX, 12.
42. Hruby, T. 30, 9.
43. o. c., T. 26, 3; 31, 10; 36, 6 i t. d.
44. Poulik II, obr. 134, 138, 148.
45. Eisner, str. 248, 254, i d.
46. o. c., T. 42, 3; 60, 8.
47. O potiskom tipu keramike vidi: o. c., str. 261.
48. Horváth, T. XIX, 7–15; XX, 2–23.
49. o. c., T. XXXIX, 1, 2, 5, 6, 8, 9, 16–42 i t. d.
50. Eisner, T. 6, 3; 7, 1, 3, 4, 7, 9; 9, 3 i t. d.
51. V. Budinsky–Krička: Pohrebisko z neskorej doby avarskeje v Žitavskeje Tóni na Slovensku, Slovenská archeológia IV–1, Bratislava 1956., T. XXII, 13, 17; XXXVI, 1, 3.
52. F. Ivaniček: Istraživanje nekropole ranog Srednjeg vijeka u Bijelom Brdu, Ljetopis JAZU, knj. 55, Zagreb, 1949., sl. 61. a, b, c; 62. a, b, c.
53. Za avarske, odnosno avaro-slavenske nalaze VIII. stoljeća neki autori u novije vrijeme izbjegavaju termin Kesteljska kultura (i u vezi s tim Protokesteljska kultura) ili ga uzimaju uz znatnu rezervu. Ovakav stav rezultira iz složenosti situacije u vezi s nalazištima na području oko Blatnog jezera, kojima pripada i sam lokalitet eponim Keszthely. Kada bude završena i objavljena revizija nalazišta i materijala na tom području, bit će i slika stanja mnogo jasnija, a i terminološka pitanja bolje fundirana. Zasada se pridržavam uobičajene Alföldyjeve terminologije. O tom problemu opširnije: Ilona L. Kovrig: Megjegyzések a Keszthely-kultúra kérdéséhez, AE 85, 1. sz., Budapest, 1958.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Herbst 1957 führte der Verfasser dieses Aufsatzes Probegrabungen an der neolithischen Fundstelle »Gradina«, in unmittelbarer Nähe von Dorfe Otok (Bezirk Vinkovci) durch (Abb. 1. u. 2). In den Suchgräben II und III (letztere bezweckte das Nachforschen eines neolithischen Hausrestes) entdeckte man in der Tiefe von 1,30 m slawische Gräber, die einem Reihengräberfeld angehören. Insgesamt wurden vier Gräber festgestellt, die alle in einer Reihe lagen; diese Reihe wich etwas von der Nord-Südrichtung ab, d. h. die Gräber waren ungefähr West-Ost orientiert (Taf. I, 2).

Die Gräber 1 und 2 waren in ziemlich guten Zustand, besonders Grab 2 (Taf. I, 1), aber die Gräber 3 und 4 waren sehr schlecht erhalten (Taf. I, 2 – Gräber 3 u. 4). In allen vier Gräbern fand man je einen irdenen Topf neben den Füßen des Toten. Die Beigaben der Gräber sind folgende: Grab 1 (Taf. I, 1 – oben; Taf. I, 2 – Grab 1) enthielt nur einen Topf, der mit Töpferscheibe angefertigt war (Taf. III, 5; Abb. 3, a). Grab 2 (Taf. I, 1 – unten, Taf. I, 2 – Grab 2) ergab an Beigaben eine Halskette aus Glassperlen mit Bronzeanhänger (Taf. II, 2), ein Ohrgehänge aus Bronzeblech mit Anhänger (Taf. II, 2), ein beschädigtes Eisenmesser (Taf. II, 3) und einen gleichfalls auf der Töpferscheibe hergestellten Topf (Taf. II, 4; Abb. 3, b). Grab 3 (Taf. I, 2 – Grab 3) hatte die meisten Beigaben u. zw. ein Paar silberner halbmondförmiger Ohrgehänge, die in Filigrangranulation – und Presstechnik gearbeitet sind (Taf. III, 2; IV, 3), wobei an einem Exemplar noch das sternförmige Ansatzstück erhalten ist, weiter eine fragmentierte Halskette mit Perlen aus Bronzeblech (Taf. III, 3), ein fragmentiertes Eisenmesser mit Textilsuren darauf (Taf. III, 1), ein Topf der auf langsam rotierender Töpferscheibe gedreht wurde (Taf. III, 4; Abb. 3, c) und ein Schenkelknochen wahrscheinlich vom Kalbe oder von einem jungen Büffel. Grab 4 (Taf. I, 2 – Grab 4) enthielt nur einen in Knettechnik ausgeführten Topf (Taf. IV, 1; Abb. 3, d). Bevor die Gräber festgestellt wurden, fand man im Suchgraben II eine dislozierte aus Bronze gegossene Riemenzunge (T. IV. 2 a, b), die augenscheinlich einem der drei Gräber in diesem Suchgraben angehören musste.

Besondere Aufmerksamkeit verdienen vor allem die typologisch interessanten halbmondförmigen Ohrgehänge mit sternförmigen Ansatzstück welche in einer solchen Herstellungstechnik in Jugoslawien bisher noch nicht vorgefunden wurden. Bisher sind nur aus Nordkroatien und Syrmien drei solche Exemplare bekannt (Taf. V, 6-8),² die jedoch in gegossener Technik angefertigt sind und wahrscheinlich der sog. Bijelo Brdo Kultur angehören (X. u. XI. Jrh.). Allerdings muss man auf ein Paar goldener halbmondförmiger Ohrgehänge mit bikonischem Anhang hinweisen, die aus Mala Mitrovica (an der Save) stammen;^{2a} sie sind zweifellos in

einer byzantinischen Werkstatt hergestellt worden, zeigen aber in mancherlei Hinsicht technische und typologische Berührungspunkte zu den silbernen Exemplaren aus Otok.

Als wichtige Parallelen zu den Ohrgehängen aus Otok verweisen wir auf die schönen Exemplare aus Rybešovice in Mähren⁸ (zweite Hälfte des IX. Jrh. nach Poulik,⁴ vgl. Taf. V, 5), Prša in der Slowakei⁹ (VI. bis VII. Jrh. nach Točik und Drenko,⁵ obwohl man sie auch später datieren könnte voraussichtlich gegen das Ende des VII. Jrh. oder in die Anfänge des VIII. Jrh. vgl. Taf. V, 2) und Diosvelgy aus Ungarn (Balogh beurteilt sie als awarenzeitlich, wahrscheinlich könnte man sie an den Anfang des IX. Jrh. setzen, vgl. Taf. V, 4).¹⁰ Innerhalb der sog. Martinowka Kultur des VII. Jhr. sei hier nur noch auf die halbmondförmigen Exemplaren mit sternförmigen Ansatzstück von Pastyrskoe¹¹ und Cosovenii-De-Jos (Taf. V, 1)¹² anzuführen. Dazu sei noch auf einige Beispiele von sternförmigen Ohrgehängen, allerdings ohne Lunula, verwiesen, die nur teilweise eine typologische aber vor allem eine stiltechnische Beziehung zu den hier behandelten Ohrgehängen aus Otok haben.^{13, 14, 15}

Typologisch und stilistisch könnte man innerhalb einer Entwicklungsreihe der halbmondförmigen Ohrgehänge mit sternförmigen Ansatzstück im Donauraum, die Ohrgehänge aus Otok zwischen diejenigen von Prša und von Rybešovice verlegen. In Anbetracht des Umstandes, dass in den Gräberfunden von Otok die Elemente der Kesthely-Kultur eindeutig vertreten sind, obwohl auch zeitlich spätere nachweisbar sind, kann man behaupten, dass die Ohrgehänge von Otok voraussichtlich in den Übergangszeit von VIII. in das IX. Jrh., oder in den Anfängen des IX. Jrh. entstanden sein dürften. Sie sind höchst wahrscheinlich das Produkt einer pannonischen Werkstatt und bei deren Gestaltung hat sowohl die Tradition der entsprechenden analogen Schmuckvorläufer von donauländischen Fundorten, als auch der bestimmt nicht unbedeutende byzantinische Einfluss eine wesentliche Rolle gespielt.

Die Entwicklungsfolge der halbmondförmigen Ohrgehänge mit sternförmigen Ansatzstück könnte man nach den bekannten Funden aus dem mittleren und unteren Donauebiet etwa folgendermassen darstellen:

- a) VII. Jrh. — Ohrgehänge aus Cosovenii-de-Jos (Rumänien), Taf. V, 1;
 - b) Ende VII. — Anfang VIII. Jrh. Ohrgehänge aus Prša (Slowakei), Taf. V, 2;
 - c) Anfang IX. Jrh. Ohrgehänge aus Otok (Nord-Kroatien), Taf. V, 3;
Ohrgehänge aus Diosvölgy (Ungarn), Taf. V, 4;
 - d) Zweite Hälfte IX. Jrh. Ohrgehänge aus Rybešovice (Mähren), Taf. V, 5;
 - e) X. — XI. Jrh. Ohrgehänge aus Dalj, Taf. V, 6
Ohrgehänge aus Novi Banovci, Taf. V, 7
Ohrgehänge aus Velika Gradusa, Taf. V, 8
- } Nordkroatien
und Syrmien

Das Ohrgehänge aus Dalj ahmt in gegossener Technik den Ohrgehängetyp aus Otok nach, dasjenige aus Novi Banovci den Typ von Diosvölgy; beide sind besonders interessant als Fortsetzung der Entwicklungsfolge für diejenige Zeit, in der man mit Gusstechnik die früheren Typen des VIII. und IX. Jrh. nachzuahmen strebte.

Es ist durchaus möglich, dass der hier dargelegte Ohrgehänetyp vor allem für die pannonischen Slaven mit Vorrangstellung bezeichnend war und dass er auch im Falle awarischen Fundverbindung (Prša, vielleicht auch Diosvölgy) dem Slawentum angehörte. Es ist bemerkenswert, dass sowohl die einfachen sternförmigen und halbmondförmigen Ohrgehänge, als auch die halbmondförmigen Ohrgehänge mit sternförmigen Ansatzstück zur Zeit der politisch-wirtschaftlichen Domination der Awaren recht selten feststellbar sind (VII. und VIII. Jrh.), aber dass sie vorher und nachher in relativ grösserer Zahl zu belegen sind. Daraus ist ersichtlich, dass die verkleinerte politische Rolle der Slawen in der zweiten Hälfte des VII. und des VIII. Jrh. u. a. die Zahl dieser Ohrgehänge reduzierte, jedoch die slawische Selbständigkeit, nach der Vernichtung der awarischen Oberherrschaft, ermöglichte wiederum augenscheinlich u. a. deren zahlenmässige Überhandnahme. Das wäre im Einklang mit der Voraussetzung von Z. Vinski, wonach die sternförmigen Ohrgehänge »von Einzelpersonen der damaligen frühfeudalen herrschenden Schichte« voraussichtlich getragen worden sind.²⁰ Es handelt sich eigentlich um die Angehörigen des slawischen Sippenadels, weil eine solche Bezeichnung der slawischen Gesellschaftsstruktur jener Zeit her entsprechen dürfte. Danach gehörten die Ohrgehänge aus Otok voraussichtlich zu einer weiblichen Angehörigen des slawischen Sippenadels.

Das Ohrgehänge aus Bronzedraht mit Anhänger (Taf. II, 2), die gegossene bronzene Riemenzunge (Taf. IV, 2), und die Halskette aus Glassperlen (Taf. II, 1) haben eine beträchtliche Anzahl von Parallelen im Fundbereich der Keszthely Kultur (VIII. Jrh.).²⁰⁻²⁸ Die Keramik gibt uns kein einheitliches Bild. Zwei Töpfe sind auf schnell rotierender Töpferscheibe hergestellt (Taf. II, 4, u. III, 1; Abb. 3, b, a). Sie haben die Kennzeichen der Poulikschen III. Stufe der slawischen Keramik, die er in die Zeit von 800 bis 950 datiert,⁴⁰ obwohl diese Keramik in der pannonischen Ebene scheinbar schon etwas früher feststellbar ist (Kiskörös).⁴¹ Ein Topf ist auf langsam rotierender Töpferscheibe angefertigt (Taf. III, 4; Abb. 3 c) und gehört in die Gruppe des Eisnerschen »Donautyps«,⁴⁵ das vierte Gefäss (Taf. IV, 1; Abb. 3, d) dagegen in diejenige des Eisnerschen groben »Theisstyps«. ⁴⁷ Beide keramischen Typen sind regelmässiger Begleiter des awaro-slawischen Fundgutes im VIII. Jrh.

Die Grabfunde von Otok sind überwiegend mit Merkmalen der Keszthely-Kultur gekennzeichnet, allerdings gibt es auch solche, die man in die Zeit nach 800 datieren kann, so z. B. zwei Tontöpfe (Taf. II, 4 u. III, 1) und die halbmondförmigen Ohrgehänge mit sternförmigen Ansatzstück (Taf. III, 2; IV, 3). Diese Feststellungen erweisen die Zeitstellung der beschriebenen Gräber in die Übergangszeit des VIII. in das IX. Jrh. und in die Anfänge des IX. Jrh., bzw. in die Zeit unmittelbar nach der Vernichtung des sog. zweiten awarischen Khaganates. Systematische Nachforschungen des Gräberfeldes in Otok würden mancherlei Unklarheiten in der frühmittelalterlichen Archäologie der Postkeszthely-Zeit auf südpannonischen Gebiete verdeutlichen. Dies hat auch seine geschichtliche Bedeutung, weil nach dem Zerbrechen der awarischen Macht im mittleren Donaauraum entsteht einerseits ein kroatisches Staatsgefüge in Nordkroatien (Fürst Vojnomir) und andererseits das gut bekannte grossmährische Reich. Deswegen gebührt dem Gräberfeld von Otok ein beachtenswertes Augenmerk.

T A B L E

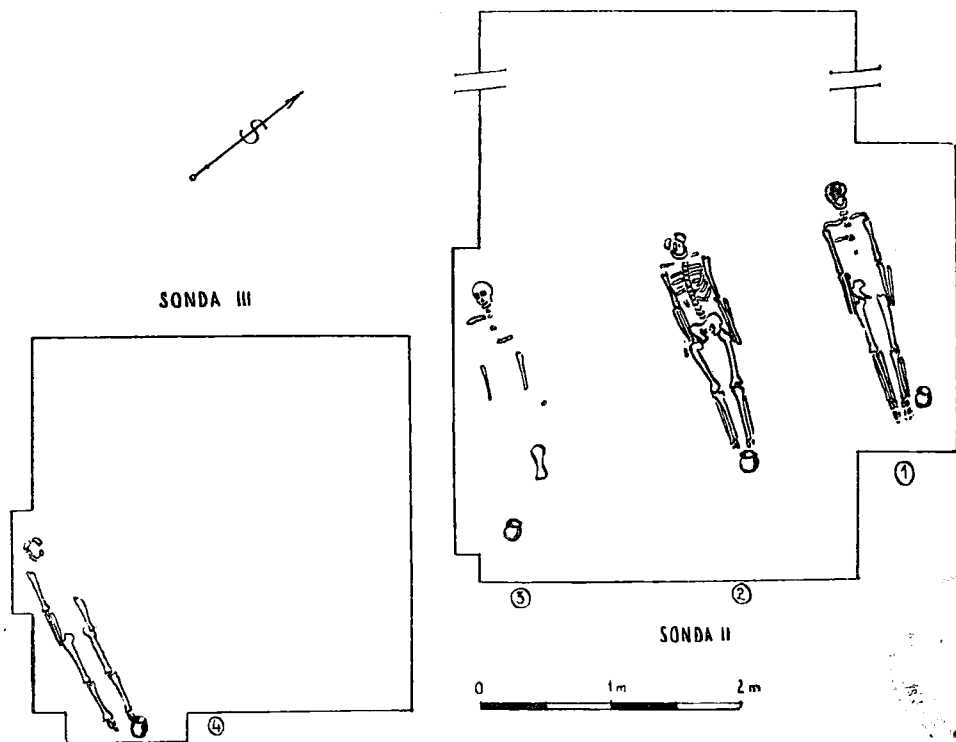
Podaci uz Table (Angaben zu den Tafeln)

T. II, 1-3: $1/1$; 4: oko $1/2$ nar. vel. (um $1/2$ nat. Gr.).

T. III, 1-3: $1/1$; 4,5: oko $1/2$ nar. vel. (um $1/2$ nat. Gr.).

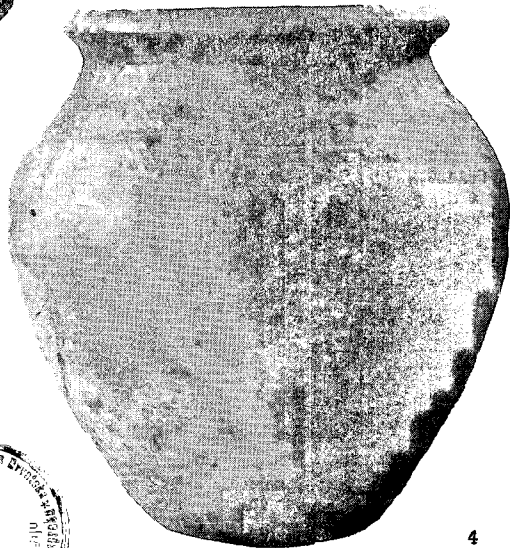
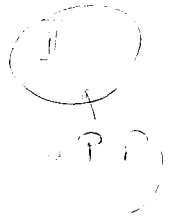
T. IV, 1: oko $1/2$ nar. vel. (um $1/2$ nat. Gr.); 2,3: $1/1$.

T. V, 1: $3/4$ nar. vel.; 2-8 $1/1$ ili oko $1/1$ ($1/1$ oder um $1/1$).

2

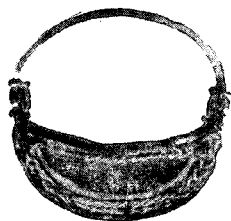
4

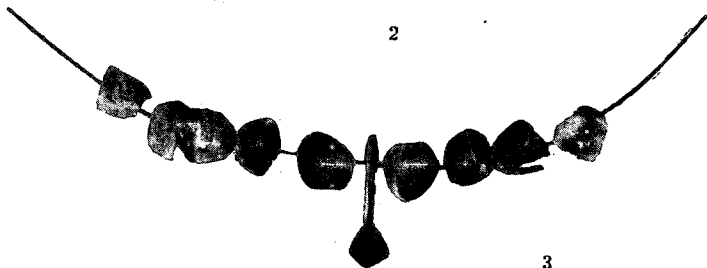
3

1

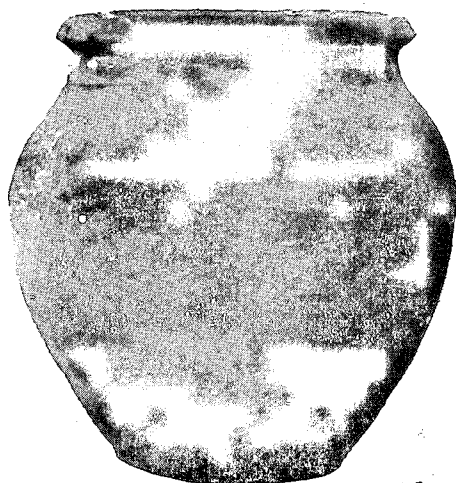
2

3

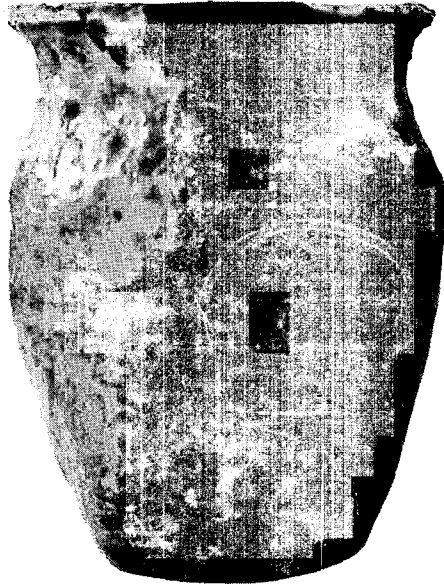

4

5

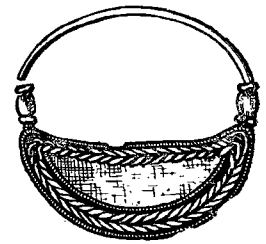
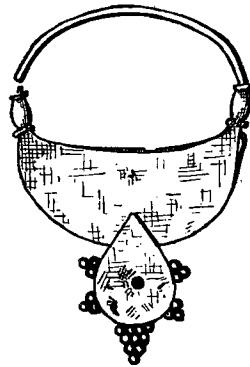
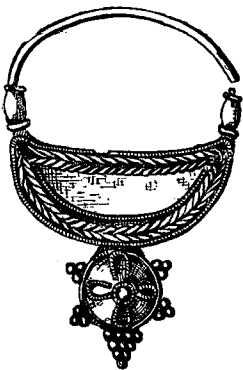
1

2 a

2 b

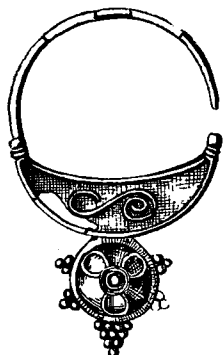

3

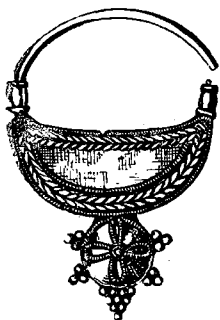

1
COSOVENI - DE - JOS

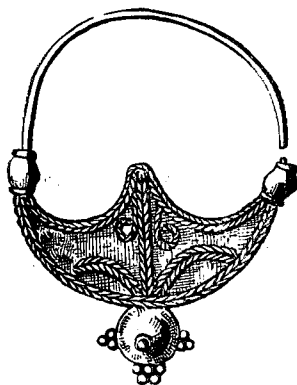
2 PRĚA / SLOVAČKA

3 OTOK

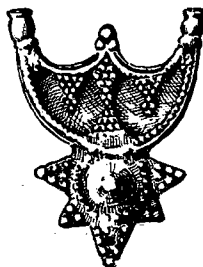
4
DIOŠVÖLGY

5
RYBEŠOVICE

6
N. BANOVCI

7
DALJ

8
VELIKA
GRADUŠA

